

DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKLERİYLE İLGİLİ MEMNUNİYET, BEKLENTİ VE PERFORMANSLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

hasanyavuzer@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma Nevşehir İl Müftülüğünde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım, Kuran kursu öğreticisi ve idari personelin hizmet, memnuniyet, beklenti, mesleki doyum ve performanslarını tespit etmek amacıyla yapılan bir anket uygulamasının verilerinden oluşmaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmının kendi istekleri ile bu görevi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu görevi yapmalarına ve görevde kalmalarına etki eden en önemli faktörün de isteyerek ve severek bu görevi yapmış olmaları olduğu vurgulanmıştır. Bu durumun performans ve doyumunu artırıcı etkenler olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı, Müftülük ve cemaatten de bazı beklentileri olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmam, müezzin, Kuran kursu öğreticisi, cami, Kuran kursu, müftü, müftülük.

A SOCIOLOGICAL STUDY ON RELIGIOUS OFFICIALS PLEASURE, EXPECTATIONS, AND PERFORMANCE IN THEIR PROFESSIONS: NEVŞEHİR EXAMPLE

ABSTRACT

This study consists of the application of a survey data done on the Imam, Muezzin, Qur'an teachers, and administrative employees that work at the Nevşehir province mufti office about the service, pleasure, expectations, professional satisfaction, and performance.

Majority of the participants have chosen the field they work in. The most important factor for them to continue on working is the fact they are happy with their work and do it with joy. These factors affect the performance and satisfaction. However, it is shown they have some expectations from the Presidency of Religious Affairs, Mufti office, and the community.

Keywords: Imam, Muezzin, Qur'an Teacher, Mosque, Qur'an Course, Mufti, Mufti Office.

GİRİŞ

Din; tarih boyunca insanların vaz geçemediği, bundan sonra da vaz geçmesinin mümkün gözükmediği temel kurumlardan¹ bir tanesidir. Evrensel bir olgu² ve toplumsal bir fenomen olan din³ ve din hizmetleri tarihin her döneminde insanların önem verdiği en hassas konulardan biri olmuştur. Din konusu dün olduğu gibi bu gün de ihmali veya istismarı halinde ciddi sorunlar yaşanması her zaman mümkün olan hassas bir konudur.⁴ Din ve din hizmetleri ile ilgili olarak tarihi süreç içerisinde çeşitli dini teşkilatlar kurulmuş ve din görevlileri şeklinde bir uzmanlar topluluğu oluşmuştur.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminde din hizmetlerinden sorumlu bir kurum olarak 3 Mart 1924 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçinde il ve ilçe müftülükleri, Yurtdışında da Din Hizmetleri Müşavirlik ve ataşelikleri olarak teşkilatlanmıştır.⁶ Bu kurumlar buldukları yerde din hizmeti veren aynı zamanda da bu hizmetleri sevk ve organize eden kurumlardır. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçi teşkilatında yer alan Nevşehir İl Müftülüğü⁷ ve bu müftülüğe bağlı olarak görev yapan personelin ifa etmiş oldukları din hizmetleri ve kurumsal performans sosyolojik bir yaklaşım ve yöntemle değerlendirilecektir.

Konu: Nevşehir İl Müftülüğünde çalışan cami görevlileri, Kuran kursu öğreticileri ve il genelindeki idari personelin hizmet, beklenti, memnuniyet ve performans durumlarıdır.

Amaç: Nevşehir İl Müftülüğünde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım, Kuran kursu öğreticileri ve idari personelin hizmet, memnuniyet, beklenti, mesleki doyum ve performanslarını tespit etmektir. Yapılan tespite göre alınabilecek tedbirler konusunda yöneticilere yol göstererek, sorunları çözülen, performansı yükselen görevliler ile daha kaliteli ve başarılı bir din hizmeti verilmesine katkı sağlamaktır.

Sınır: Nevşehir il merkezi ve merkeze bağlı belde ve köylerde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım, Kuran kursu öğreticileri ile il ve ilçe müftülüklerinde her kademede görev yapan idari personeldir.

¹ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, 2. Baskı, Vadi Yayınları, 2000 Ankara, s. 20-21;

² Hüseyin Akyüz, **Kurumlar Sosyolojisi - Tanımlar, Kurumlar ve Uygulamalar**-, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008, s.177

³ **İslama Giriş-Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar**-, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2007 İstanbul, s.115

⁴ Hasan Yavuzer, **Çağdaş Din Hizmetleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı**, Laçın Yayınları, 2.Baskı, 2006 Kayseri, s.317

⁵ **Düstur, III.Tertip**, İstanbul 1931, s.665-666

⁶ www.diyamet.gov.tr (10.01.2013)

⁷ www.nevsehirmuftulugu.gov.tr (25.12.2012)

Metot: Sosyal bilimlerde kullanılan bilimsel çalışma ve araştırma yöntemleri takip edilmiştir.⁸ İl müftülüğü ile işbirliği yapılarak, ihtiyaç duyulan veriler müftülüğten temin edilmiştir. Teorik bilgilere ilave olarak söz konusu personele anket uygulanmıştır. Veriler SPSS programında değerlendirilerek sosyolojik bir bakış açısıyla yorumlanmıştır. İl Müftülüğü ile yapılan işbirliğine bağlı olarak anket çalışması verilerinin sonuçları hakkında hem imam hatip ve müezzin kayımlara hem de Kuran kursu öğreticilerine konferans verilmiştir. Bu çalışma ve birikimlerin ışığında bu makale hazırlanmıştır.

Varsayım: Din görevlilerinin eğitim durumlarının günün koşullarına göre yetersiz olduğu var sayılmaktadır.

Din hizmeti bir gönül işidir. Bu görevi yapanların isteyerek ve seyerek yaptıkları öngörülmektedir.

Her kurumda olduğu gibi müftülük çalışanlarının da beklenti ve rahatsızlıkları vardır.

Nevşehir Üniversitesinin açılması ve bu üniversitede yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak Nevşehir’de verilen din hizmetlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Nevşehir hem pek çok medeniyete ev sahipliği yapan hem de tarihi ve kültürel pek çok zenginlikleri bünyesinde barındıran Kapadokya Bölgesinde yer almaktadır. Farklı din ve kültürlerle iç içe olan, yerli ve yabancı pek çok turistin de ziyaret ettiği Nevşehir’de verilen din hizmetleri bu yönü ile de ayrı bir önem arz etmektedir.

ANKET ÇALIŞMASI VE BULGULAR

Kurumsal bir talep üzerine Nevşehir Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencileri ile beraber ampirik bir çalışma yapılarak 2012 Mayıs ayında Nevşehir il müftülüğü personeline anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu anket il merkezi ve merkeze bağlı belde ve köylerde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım, Kuran kursu öğreticileri ile il ve ilçe müftülüklerinde her kademedeki görev yapan idari personele uygulanmıştır.

Söz konusu anket çalışmalarına 86 İmam Hatip, 43 Müezzin Kayyım olmak üzere 129 cami görevlisi, 60 Kuran kursu öğreticisi ve 42 idari personel olmak üzere toplam 231 personel katılmıştır. Anket çalışmasının gerçekleştirildiği tarihten çok kısa bir zaman önce yani 4 Nisan 2012 tarihinde müftülüğten alınan verilere göre Nevşehir İl Müftülüğü emrinde merkezde

⁸ Galip Akın, Bilimsel Araştırma ve Yazım Teknikleri, TİYDEM Yayıncılık, 2009 Ankara; Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 7. Basım, 1995 Ankara; Sami Güven, Toplum Biliminde Araştırma Yöntemleri, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, 1996 Bursa

ve merkeze bağlı belde ve köylerde 111 imam hatip, 58 müezzin kayyım ve 69 Kuran kursu öğreticisi bulunmaktadır. İl merkezi ve ilçelerde her kademedeki görev yapan idari personel sayısı da 65 olarak belirlenmiştir.⁹

Verilerden de anlaşılacağı üzere imam hatip, müezzin kayyım ve Kuran kursu öğreticilerinden personelin çok büyük bir kısmına uygulanan bu anket çalışması sonuçları itibariyle geneli temsil etmektedir. İdari personele uygulanan ankete ilçe müftüsü, vaiz, vaize, şef, veri hazırlama ve kontrol işletmeni, memur, şoför ve hizmetli olmak üzere değişik kademedeki görev yapan idari personel katılmıştır. İdari personel bakımından da genel bir temsil yetkisi taşıdığı görülmektedir.

Çalışmaya her kademedeki görev yapan 167 erkek, 62 bayan katılmış, katılımcılardan idari personelden iki tanesi de cinsiyet bölümünü işaretlememiştir. Verilerden hem kadın hem de erkeklerin yeterince temsil edildiği görülmektedir. Yine katılımcılardan imamlardan %96,5, müezzinlerden %95,3, Kuran kursu öğreticilerinden %83,3'ünün evli olduğu tespit edilmiştir. Toplumda evli olmanın din hizmetlerinde personele ayrı bir avantaj kazandırdığı kabul edilmektedir. Bu verilerin de hizmeti olumlu yönde etkilemesi varsayılmaktadır.

Bu çalışmada anket sorularından konuyla doğrudan ilgili bazı soru ve verileri ele alarak personelin profili, hizmet anlayışı, memnuniyet ve beklenti durumları ile performansları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yaş Durumu

Belirli bir yaş olgunluğunda bulunmanın din hizmetlerinde görev alan ve bu görevi ifa eden kişiye artı bir avantaj sağladığı toplumsal bir kabul olarak dikkat çekmektedir. Nevşehir Müftülüğünde görev yapan personelin yaş durumu da bu bakımdan analiz edilecek, anket uygulanan her bir grubun yaş bilgisi ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Tablo 1. İmam Hatiplerin Yaş Durumu

Yaş aralığı	Katılım	%	Geçerli %
18-30	11	12,8	12,8
31-40	40	46,5	46,5
41-50	30	34,9	34,9
51 +	5	5,8	5,8
Toplam	86	100,0	100,0

⁹ Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan, **Nevşehir Camileri-Banileri ve Hamileri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2012, Ankara, s. 98-99

86 imam-hatibin katıldığı anket çalışmasından elde edilen verilere göre, imam-hatiblerin %12,8'inin 18-30, %46,5'inin 31-40, %34,9'unun 41-50, %5,8'inin de 51 ve üzeri yaş aralığı grubunda olduğu görülmüştür.

Bu verilere göre imam-hatiblerin yaş aralıklarının genel olarak 31-50 yaş arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yaş aralığındaki imam hatip sayısı 70 (%81,3) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Müezzin Kayımlarda Yaş Durumu

Yaş aralığı	Katılım	%	Geçerli %
18-30	8	18,6	18,6
31-40	8	18,6	18,6
41-50	21	48,8	48,8
51 +	6	14,0	14,0
Toplam	43	100,0	100,0

Tabloya baktığımızda müezzinlerde en fazla yoğunluğun % 48,8 ile 41-50 yaş aralığında, en düşük yoğunluğun ise % 14 ile 51 ve üstü yaşlarda olduğu görülmektedir. 18-30 ile 31-40 yaş aralıkları eşit oranlarla % 18,6 ile temsil edilmektedir. Müezzinlerin yaş ortalamalarına baktığımızda 31-50 yaş grubunda olanların oranı %67,4'e tekabül etmektedir.

Tablo 3. Kuran Kursu Öğreticilerinin Yaş Durumu

Yaş aralığı	Katılım	%	Geçerli %
21-30	26	43,3	44,1
31-40	26	43,3	44,1
41-50	7	11,7	11,9
Toplam	59	98,3	100,0
Cevapsız	1	1,7	
Toplam	60	100,0	

Bir kişinin yaşını belirtmediği verilere göre Kuran Kursu Öğreticilerinin yaş aralığı %88,2 oran ile 21-40 arasında toplanmıştır. 21-30 ve 31-40 yaş aralıklarındaki öğretmenler %44,1 oranla birbirine eşit olduğu

görülmektedir. 41-50 yaş aralığında Kuran Kursu öğreticisi %11,9 olarak belirlenmiştir. 20 yaş altında ve 51 yaş üzerinde Kuran Kursu Öğreticisinin bulunmadığı görülmektedir.

21-30 yaş grubu aralığındaki yükseklik ülke genelinde son yıllarda çok sayıda Kuran kursu öğreticisi alımıyla uyumlu bir sonuç vermektedir. Bu durum son alınan Kuran kursu öğreticilerinden Nevşehir'in de gerekli payı aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Kuran kursu öğreticilerinden 31-50 yaş aralığında olanların oranı %56 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. İdari Personelin Yaş Durumu

Yaş aralığı	Katılım	%	Geçerli %
21-30	3	7,1	7,3
31-40	18	42,9	43,9
41-50	18	42,9	43,9
51 ve üzeri	2	4,8	4,9
Toplam	41	97,6	100,0
Cevapsız	1	2,4	
Toplam	42	100,0	

İl ve ilçe müftülüklerinde görev yapan idari personelin % 87,8 gibi yüksek bir oranın 31-50 yaş arasında personel olduğu tespit edilmiştir.

Bu verilere göre 231 personelden 162 (%70,1)'sinin 31-50 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yaş aralığı ise tecrübe, enerji ve olgunluk bakımından belirli kazanımların elde edildiği bir yaş dilimi olarak kabul edilmektedir.

Eğitim Durumu

Günümüzde eğitim her geçen gün daha önem kazanmakta, tüm dünyada eğitime verilen önem de her geçen gün artmaktadır. Alınan tedbirlerin de katkısıyla hem ülkemizde hem de dünya genelinde eğitimli insanların sayısında ciddi artışlar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte zaman zaman din görevlilerinin bu gelişmeye ayak uyduramadığı ve eğitim bakımından toplumun gerisinde kaldığı eleştirileri yapılmaktadır.¹⁰

Ülke genelindeki eğitim seviyesinin her geçen gün yükseldiği bir ortamdan dini konulara yaklaşım ve din hizmetleri de etkilenmektedir. Böyle bir ortamda her şeyden önce din hizmeti veren personelin eğitim durumu

¹⁰ Hasan Yavuzer, **Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı**, s.95-96

büyük önem arz etmektedir. Toplumda konuyla ilgili genel kanaatin de din görevlilerinin eğitim seviyesinin düşük olduğu şeklinde olduğu bilinmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse Cumhuriyetin ilanından ve harf devriminden itibaren uzun yılların mevcut verileri de bu görüşü doğrulamaktadır.¹¹ 1950 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'de bu durumdan rahatsız olmuş ve hazırlamış olduğu bir raporda bu acı gerçeği şöyle dile getirmiştir. “.....bu gün memleketin bir çok yerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkarak hutbe okuyacak, bir imam hatip bile bulunmamaktadır.....”.¹² Geçen zaman içerisinde hem hükümetler hem de Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda önemli tedbirler almış¹³, ilerleyen yıllarda personelin eğitim seviyesinde gözle görülür iyileşmeler yaşanmıştır¹⁴.

Bu iyileşmeden Nevşehir Müftülüğü çalışanları da nasibini almıştır. Nevşehir Müftülüğü ve bu müftülüğe bağlı personel ile ilgili daha önce yapmış olduğumuz alan araştırmalarında bu iyileşmeler tarafımızdan tespit edilmiştir.¹⁵ Daha önceki çalışmalarda olduğu gibi¹⁶ bu anket çalışmasında aldığımız cevaplar da toplumda kabul edilen genel durumdan oldukça farklı olmuş ve günümüzde din görevlilerinin eğitim durumunun düşük olduğu şeklindeki bu görüşün Nevşehir'e uygulanmasının yanlış olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Tablo 5. İmam Hatiplerin Eğitim Durumu

Eğitim	Katılım	%	Geçerli %
Lise	16	18,6	18,6
Önlisans	58	67,4	67,4
Lisans	12	14,0	14,0
Toplam	86	100,0	100,0

¹¹ Süleyman Hayri Bolay-Mümtazer Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara 1995, s.147; **İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.20,

¹² Davut Dursun, **Din Bürokrasisi: Yapısı, Konumu ve Gelişimi**, İşaret Yayınları, 1992 İstanbul, s.199

¹³ Halil Kaya, “Açık Öğretim Nedir? Ne Kazandıracak”, **Diyanet Aylık Dergi**, Aralık 1991, sayı 12, s.7-12, Hasan Yavuzer, **Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı**, s.79-96

¹⁴ Mustafa Öcal, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002)**, İlahiyat Bilimleri Vakfı Yayınları (İBAV), Kayseri 2003, s.61-62

¹⁵ Hasan Yavuzer, “Sosyolojik Açıdan Nevşehir’de Din Hizmetleri”, I.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011), Üniversite Yayınları, 2012 Ankara, s. 414-415

¹⁶ Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan; **Nevşehir Camileri-Banileri ve Hamileri**, s.106-109

İmam- hatiplerin mezun oldukları okullara bakıldığında 18,6%'sının lise, 67,4%'ünün önlisans, 14%'ünün de lisans mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu verilere göre Nevşehir'deki imamların büyük çoğunluğunun önlisans programından mezun olduğu sonucuna varılmıştır. Önlisans ve lisans mezunlarının toplam yüzdesine bakıldığında ise bu oranın yaklaşık %82 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan araştırmada ilkokul ve ortaokul mezunu imam-hatip olmaması ise bu meslek grubunun eğitim seviyesi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Müezzin Kayımların Eğitim Durumu

Eğitim	Katılım	%	Geçerli %
Ortaokul	2	4,7	4,7
Lise	16	37,2	37,2
Önlisans	17	39,5	39,5
Lisans	7	16,3	16,3
Yüksek Lisans	1	2,3	2,3
Toplam	43	100,0	100,0

Müezzinlerin eğitim durumuna bakıldığında en fazla yoğunluğun % 39,5 ile önlisans, ikinci sırada % 37,2 ile lise mezunlarında olduğunu görüyoruz. Lisans mezunu oranı %16,3 olarak tespit edilmiştir. 1 müezzin Kayımların da yüksek lisans sahibi olduğu görülmektedir. Önlisans, lisans ve yüksek lisans olmak üzere her kademedeki yüksek okul mezununun %58,1 olduğu tespit edilmiştir. İlkokul mezunu müezzinin olmadığı Nevşehir'de sadece 2 müezzin kayımlar ortaokul mezunu olarak görev yapmaktadır.

Tablo 7Kuran Kursu Öğreticilerinin Eğitim Durumu

Eğitim	Katılım	%	Geçerli %
Lise	12	20,0	20,0
Ön lisans	38	63,3	63,3
Lisans	10	16,7	16,7
Total	60	100,0	100,0

Katılımcıların %63,3'ünün ön lisans, %20'sinin lise, %16,7'sinin ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Kuran Kursu öğretileri arasında ilkokul ve ortaokul mezunu bulunmamaktadır. Kuran Kursu Öğretilerinin %80'i ön lisans ve lisans mezunudur.

Tablo 8. İdari Personelin Eğitim Durumu

Eğitim	Katılım	%	Geçerli %
Ortaokul	1	2,4	2,4
Lise	10	23,8	24,4
Ön lisans	15	35,7	36,6
Lisans	15	35,7	36,6
Total	41	97,6	100,0
Cevapsız	1	2,4	
Toplam	42	100,0	

İl ve ilçe müftülüklerinde çalışan her kademedeki idari personelden anketimize katılan büyük çoğunluğun ön lisans ve lisan mezunu olduğu dikkat çekmektedir. 1 kişinin cevapsız bıraktığı bu soruda 30 kişi (% 73.2) ön lisans ve lisans mezunudur. Lise mezunu personel bu grubun %24,4'ünü oluşturmaktadır. Anketimize katılan idari personelden ilkokul mezunu olmadığı, sadece bir kişinin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir.

Anket çalışmamıza katılanlardan elde edilen verilere göre imam hatiplerden 70'inin (%81,4), müezzin kayımlardan 25'inin (%58,1), Kuran kursu öğretilerinden 48'inin (%80), müftülük çalışanlarından 30'unun (%73,2) önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Toplam 231 personelden 173'ünün (%74,8) önlisans, lisans ve yüksek lisans diplomasına sahip olduğu görülmüştür.

İmam hatiplerden %18,6'sının, müezzin kayımlardan %37,2'sinin, Kuran kursu öğretilerinden %20'sinin, müftülük çalışanlarından da %23,8'inin lise mezunu olduğu görülmektedir. İlkokul ve ortaokul mezunu imam hatip ve Kuran kursu öğreticisi bulunmadığı, ortaokul mezunu sadece 2 müezzin kayyım olduğu tespit edilmiştir.

4 Nisan 2012 tarihinde tarafımızdan yapılan bir çalışmada 706 personelin bulunduğu il genelinde her kademe ve unvandaki tüm personelin eğitim durumu şöyle tespit edilmiştir. 4 (0,56) ilkokul, 10 (%1,41) ortaokul,

206 (%29,17 lise ve dengi, 370 (%52,39) önlisans,107 (%15,15) lisans ve 9 (%1,27) lisansüstü¹⁷.

Eğitim durumuna ilave olarak din hizmetlerinde mesleğin bir gereği olan hafızlık eğitimi durumu da araştırılmış ve aşağıda da görüldüğü üzere ankete katılan yaklaşık her üç personelden birinin hafız olduğu veya hafızlığa çalıştığı tespit edilmiştir.

Hafızlık Durumu

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'anı Kerimi baştan sona kadar ezbere bilme ve ezbere okumaya hafızlık denir. Hafız da, Kur'anı baştan sona ezbere bilen ve okuyan kişidir¹⁸. Verilere göre imam hatiplerden (%30,2), müezzin kayyımlardan (%53,5), Kur'an kursu öğreticilerinden (16,9), müftülük çalışanlarından (17,1) kişinin tam hafız olduğu tespit edilmiştir. Nevşehir Müftülüğünde toplam 231 kişiye uygulanan ancak bu soruya 229 kişinin cevap verdiği anket çalışmamızda 66 (%28,8) kişinin tam hafız olduğu görülmüştür. Bundan ayrı olarak 4 kişi yarım hafız olduğunu, 16 kişi de hafızlığa biraz çalıştığını beyan etmiştir. Bu 20 kişiyi de ilave ettiğimizde 86 kişi ile yukarıda da belirtildiği üzere ankete katılan her üç personelden birinden daha fazla personelin tam hafız olduğu veya hafızlığa çalıştığı tespit edilmiştir.

Tarafımızdan yapılan daha önceki bir çalışmada İl Müftülüğünden alınan 2011 Ocak ayı verilerine göre il genelinde 80 imam hatip, 52 müezzin kayyım ve 11 Kur'an kursu öğreticisi olmak üzere 143 personelin hafız olduğu tespit edilmiştir.¹⁹ Nevşehir il müftülüğünden 4 Nisan 2012 tarihinde aldığımız verilere göre ise imam, müezzin, Kur'an kursu öğreticisi ve her kademedeki görev yapan hafız personel sayısı 164 (%23,22) olarak belirlenmiştir.²⁰ Her kademedeki bu oran dahi Nevşehir Müftülüğünde çalışan personelin hafızlık durumu hakkında gayet olumlu bir mesaj vermektedir.

Bu görevi tercih sebebiniz nedir?

İmam hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerine sorulan bu sorudan elde edilen verilere göre imam hatiplerden (%84,3), müezzin kayyımlardan (%76,2), Kur'an kursu öğreticilerinden (%96,7) kişi kendi istediği için bu görevi tercih ettiğini beyan etmiştir. Böylece toplam 189 personelden 160'ının (%84,6) kendi isteği ile bu görevi tercih ettiği görülmüştür. Bu durum hizmette başarıyı artırabilecek önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

¹⁷ Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan, s.108-109

¹⁸ **Türkçe Sözlük**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 1988 Ankara, c.1, s.594

¹⁹ Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan, s.109-111

²⁰ Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan, s.111

Görevinizi severek ve isteyerek yapıyor musunuz?

Sadece İmam hatip ve müezzin kayımlara sorulan bu sorudan elde edilen verilere göre imam hatiplerden (%97,6), müezzin kayımlardan (%90,7) kişi görevini severek ve isteyerek yaptığını beyan etmiştir. Ankete katılan toplam 129 imam hatip ve müezzin kayımdan 122'sinin (%94,5) görevini severek ve isteyerek yaptığı görülmektedir.

Bu veriler daha önceki soruda yer alan bu görevi tercih sebebiniz nedir sorusunda verilen cevaplar ile uyum arz etmektedir. Hatta görevi severek ve isteyerek yapma oranının tercih sebebinde belirtilen kendi istekleri ile bu görevi seçmiş olanların oranından daha yüksek olması dikkat çekmektedir.

Bu göreve devam etmenizi özendiren faktörler nelerdir?

Bu soruya imam hatiplerden (%91,7), müezzin kayımlardan (%86), Kuran kursu öğreticilerinden (%98,3) personelin bu görevi isteyerek ve severek yapmalarının bu göreve devam etmelerinde özendirici bir faktör olduğu cevabı verdiği tespit ettik. Verilerden bu üç statüde görev yapan toplam 189 personelden 173'ünün (%91,5) bu görevi isteyerek ve severek yaptığı anlaşılmaktadır. İsteyerek ve severek yapılması bu göreve devam etmede özendirici ve teşvik edici bir faktör olduğu dikkat çekmektedir.

Bu veriler önceki sorularda bu mesleği kendi istekleri ile seçtikleri, severek ve isteyerek de bu görevi yapmakta olduklarını belirten cevaplar ile uyumlu bir sonucu ortaya koymaktadır. İsteyerek ve severek yapılan bir meslekte başarılı olma oranının daha yüksek olduğu her zaman kabul edilmektedir.

Cemaatle uyum durumunuz nasıldır?

Yine sadece İmam hatip ve müezzin kayımlara sorulan bu sorudan elde edilen verilere göre cemaatle uyum durumuna imam hatiplerden %32,9 çok iyi, %65,9 iyi cevabı vermiştir. Sadece bir kişinin kötü cevabı verdiği bu soruya çok iyi ve iyi diyenlerin toplamı (%98,8) olarak belirlenmiştir. Bu soruya Müezzin kayımlardan %41,9 çok iyi, 55,8 de iyi cevabı vermiş, müezzinlerde de (%97,7) gibi yüksek bir oranda cemaat ile uyum durumunun iyi ve çok iyi olduğu görülmektedir. Ankete katılan toplam 129 imam hatip ve müezzin kayımdan 126'sının (%97,6) cemaatle uyum durumunun iyi ve çok iyi olduğu anlaşılmaktadır. Uyumun olduğu yerde başarının da olacağı gerçeğinden yola çıkıldığında bu veriler başarının habercileri olarak değerlendirilmektedir.

Sahip olduğunuz görevin toplum içinde size bir statü kazandırdığına inanıyor musunuz?

Bu soru imam hatip, müezzin kayımlar ve Kuran Kursu öğreticilerine sorulmuştur. Verilere göre imam hatiplerden (%91,6), müezzin

kayımlardan (%93), Kuran kursu öğreticilerinden (%98,3) oranındaki katılımcı bu soruya evet cevabı vermiştir. İmam Hatip, Müezzin Kayyım ve Kuran Kursu öğreticisi olarak görev yapan ve anketimize katılan toplam 189 personelden 175'inin (%92,5) evet cevabını verdiğini görmekteyiz. Verilerden de anlaşılacağı üzere imam hatip, müezzin kayyım ve Kuran kursu öğreticilerinden çok büyük bir kısmı yapmış oldukları görevin kendilerine toplum içinde bir statü ve itibar kazandırdığına inanmaktadır.

Mesleğiniz toplumsal beklentilere cevap veriyor mu?

Toplumsal beklentilerden kastımız, verilen hizmetin toplumun beklediği hizmetlerle örtüşüp örtüşmediği üzerinedir. Sadece İmam hatip ve müezzin kayyımlara sorulan mesleğiniz toplumsal beklentilere cevap veriyor mu sorusuna ankete katılan imam hatiplerden (%79,8), müezzin kayyımlardan (%81) evet cevabı vermiştir. Ankete katılan toplam 129 personelden 101'inin (%78) bu soruya evet dediğini görüyoruz. Bu cevaplar imam ve müezzinlerin yaptıkları din hizmetlerinin toplumsal beklentilere verilen cevapta olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bununla beraber imam hatip ve müezzin kayyımlardan geriye kalan ve %22'ye tekabül eden 29 kişinin yaptıkları hizmetin toplumsal beklentilere cevap vermiyor demesi, 3 kişinin de bu konuda bir fikri olmadığını belirtmesi ve soruyu cevapsız bırakması üzerinde düşünülmesi ve tedbir alınması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir.

Şu anda yaptığınız görevi başkalarına da önerir misiniz?

İmam Hatip, müezzin kayyım ve Kuran kursu öğreticilerine sorulan bu sorudan elde edilen verilere göre imam hatiplerden (%92,9)'inin, müezzin kayyımlardan (%90,5)'inin, Kuran kursu öğreticilerinden (%98,3)'unun şu anda yaptığı görevi başkalarına da önerdiği tespit edilmiştir. Toplam 189 personelden 175 (%92,5)'inin şu anda yaptığı görevi başkalarına da önerdiğini görmekteyiz. Sadece 11 kişinin %18 hayır cevabı verdiği bu soruyu 4 kişi de %4,6 cevapsız bırakmıştır.

Bu veriler daha önceki sorularda yer alan bu görevi tercih nedenleri, bu görevi isteyerek ve severek yapıp yapmadıkları ve kendilerini bu görevde tutan faktörlerin neler olduğu sorularına verdikleri cevaplar ile de uyumlu bir sonuç vermektedir. Aynı zamanda cevaplarda istikrar olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Görevinizde en başarılı olduğunuz alan nedir?

Verilere göre imam hatiplerden (%23,3), müezzin kayyımlardan (%25,6) kişi sosyal ilişkilerim iyi cevabını vermiştir. İmam hatiplerden (%11,6), müezzin kayyımlardan (%14) kişi iyi Kuran okurum, İmam hatiplerden (%12,8), müezzinlerden (%7) kişi de hitabetim iyi cevabı vermiştir.

Bu soruya imam hatiplerden (%41,9) ve müezzin kayımlardan da (%51,2) kişinin hepsi cevabını verdiği görülmüştür. Başarılı olunan farklı özelliklerden ayrı olarak toplam 129 personelden 58'inin (%44,9) sadece bir konuda değil de soruda yer alan maddelerin hepsinde kendisini başarılı gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Müezzinlerle özdeşleşmiş olan iyi ezan okuma şikkını ise sadece bir kişi (%2,3) işaretlemiştir. Müezzinlerden hepsi şikkını işaretleyenlerin bu maddeyi de kastettiği düşünülmektedir.

Bununla birlikte müezzinlerden güzel ezan okurum diyenlerdeki düşük oran asli görevlerinden bir tanesi ezan okumak olan müezzinlerin durumunu düşündürmektedir. Merkezi sistem ile bir yerden ezan okumanın etkisi müezzinlere güzel ezan okumayı neredeyse unutturmuş görülmektedir.

129 kişinin iştirak ettiği imam hatip ve müezzin kayımlara sorulan bu soruda İmam hatiplerden 9 kişinin (10,5) soruyu cevapsız bırakması da üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olarak değerlendirilmiştir.

Görevinizde en çok zorlandığınız şey nedir?

Anket verilerine göre görevinizde en çok zorlandığınız şey nedir sorusuna imam hatiplerden (%31,3), müezzin kayımlardan (%31,7) kişi müftülüğün sahip çıkmaması cevabını vermiştir. İmam hatiplerden (%15,7), müezzin kayımlardan (%14,6) kişi de görevinde en çok zorlandığı şeyin cemaatin müdahalesi olduğunu belirtmiştir. Anketimize cevap veren toplam 129 personelden 39'unun (%30,2) müftülüğün sahip çıkmaması, 19'unun (%14,7) da cemaatin müdahalesi cevabını verdiğini görmekteyiz.

İmam hatiplerden %6'sı, Müezzin kayımlardan %4,9'u ise görevlerinde en çok zorlandıkları şeyi mesai saatinin uzunluğu olarak belirtmiştir. Burada mesai saatinden kasıt, sabah namazının başlangıcıyla yatsı namazının bitmesi arasında geçen süre kastedilmiştir. İmam ve müezzinlerin mesai saati ile ilgili şikayetleri ve ilgili sendikaların bu konudaki talepleri zaman zaman dillendirilmekte ve gündeme getirilmektedir. Ancak, bu soruya alınan cevaplar bu konuda ciddi bir rahatsızlık olmadığını ortaya koymaktadır.

İmam hatiplerden 2, müezzin kayımlardan 3 kişinin cevap vermediği bu soruda görevinizde en fazla zorlandığınız şey nedir sorusuna imamlardan %31,3'ü, müezzinlerden %34,1'i zorlanmıyorum şikkını işaretleyerek işinde zorluk yaşamadığını belirtmiştir.

Bu soruya verilen cevaplar arasında müftülüğün sahip çıkmaması ifadesi önceki sorularda alınan cevaplarla çelişki içeriyor gibi görünmektedir. Ancak bu durumun daha çok kurumsal işleyişle ve cemaatle karşı karşıya kalınan sorunlarda yaşanan durumlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bir sonraki soruda dile getirilen talep ve beklentiler de bunu doğrulamaktadır.

Müftülükten beklentileriniz nelerdir?

Müftülükten beklentileriniz nelerdir sorusuna verilen cevaplardan elde edilen verilere göre imam hatiplerden (%59,3), müezzin kayyımlardan (%65,1) personele daha fazla değer verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. İmam Hatiplerden (%17,4), Müezzin kayyımlardan (%23,3) ve Kuran kursu öğreticilerinden (%35) Müftülükten sorunlarla daha fazla ilgilenilmesini talep etmektedir. Kuran kursu öğreticilerinden gelen %21,7 ihtiyaç halinde müftülük yetkilileri ile görüşülmesi ve %15 yapılan düzenlemelerde kendilerinin de görüşlerine başvurulması beklentisi dikkat çekmektedir.

Rakamlara bakıldığında veriler müftülükten hem kendilerine daha fazla değer verilmesinin hem de sorunlarla daha fazla ilgilenilmesinin beklendiğini ortaya koymaktadır. İhtiyaç halinde yetkililere ulaşabilmek ve onlarla görüşebilmek ile hizmetle ilgili konularda kendi görüş ve önerilerine de yer verilmesi beklenmektedir.

Yukarıda en çok zorlandığınız şey nedir sorusuna verilen cevaplarda “müftülüğün sahip çıkmaması” ifadesi dikkat çekmişti. Burada da müftülükten beklentileriniz nedir sorusuna verilen cevaplarda ise daha fazla ilgi ve değer verilmesi çıkmaktadır. Personel müftülüğün kendilerine sahip çıkmasını ve sorunlarıyla daha fazla ilgilenilmesini beklemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığından beklentileriniz nelerdir?

Diyanet İşleri Başkanlığından beklentileriniz nelerdir sorusuna verilen cevaplardan elde edilen verilere göre imam hatiplerden (%40,8), müezzin kayyımlardan (%33,3), Kuran kursu öğreticilerinden (%63,6) oranındaki katılımcı Diyanet İşleri Başkanlığından toplumun dini açıdan eğitilmesini belediklerini dile getirmişlerdir. Bu soruya geçerli cevap veren toplam 173 personelden 85’inin yani katılımcılardan her iki kişiden birinin birinci tercih olarak toplumun dini açıdan eğitilmesini, 55 kişinin ise özlük haklarının iyileştirilmesini istediğini görmekteyiz.

Toplumun dini konularda eğitilmesine verilen önceliğin kendilerinin özlük haklarının iyileştirilmesinin önünde olması din görevlileri adına takdire şayan bir husus olarak dikkat çekmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma kurumsal bir talep üzerine Nevşehir Müftülüğünde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım, Kuran kursu öğreticileri ile il ve ilçe müftülüklerinde her kademede görev yapan idari personelin beklenti, memnuniyet ve performansları üzerine Nevşehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü olarak yapılan ampirik bir araştırmanın sonuçlarına dayanmaktadır. Bu çalışma Nevşehir İl Müftülüğüne bağlı olarak il merkezi ve merkeze

bağlı belde ve köylerde görev yapan imam hatip, müezzin kayyım ve Kuran kursu öğreticileri ile il genelindeki idari personeli kapsamaktadır.

Söz konusu anket çalışmalarına 86 İmam Hatip, 43 Müezzin Kayyım olmak üzere 129 cami görevlisi, 60 Kuran kursu öğreticisi ve 42 idari personel olmak üzere toplam 231 personel katılmıştır. Anket çalışmamıza 167 erkek, 62 bayan iştirak etmiş, idari personelden iki kişi de cinsiyet bölümünü işaretlememiştir. Yine katılımcılardan imamlardan %96,5, müezzinlerden %95,3, Kuran kursu öğreticilerinden %83,3'ünün evli olduğu tespit edilmiştir. Toplumda evli olmanın din hizmetlerinde personele ayrı bir avantaj kazandırdığı kabul edilmektedir. Bu verilerin de hizmeti olumlu yönde etkilemesi varsayılmaktadır.

Kurt'un da belirttiği üzere "Din, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bireysel ve toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturarak insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerden şekillenen toplumsal yapının belirlenmesinde en etkin unsurlardan biri olmuştur"²¹. Dinin özünde bulunan birleştirici ve ayırıştırıcı özellikler ile bireye ve topluma etkileri de göz önünde bulundurulduğunda din ve din hizmetlerinin önemi daha ayrı bir anlam kazanmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere din hassas bir konudur. İhmali ve istismarı tarih boyunca hep sıkıntı doğurmuştur. Günümüzde de dünyanın pek çok yerinde bunun en açık örneklerine şahit olmaktayız. Bu durumları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa bile en aza indirmek için mesleğinde iyi yetişmiş, aydın, bilgili, görgülü, kültürlü, işini ve mesleğini seven ve bu görevi isteyerek ve severek yapan kişilere ihtiyaç vardır. Devletimiz imkanları ölçüsünde din hizmetlerine gereken önemi vermekte, ülkemizde sayıları 150.000'e yaklaşan personeli ile din hizmeti veren Diyanet İşleri Başkanlığı gibi güçlü bir kurum bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçi ve yurtdışındaki teşkilat ve personeli ile buralarda din hizmetleri vermektedir.

"Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder" atasözümüz hem çok anlamlı hem de mesaj doludur. Atasözünde de vurgulandığı üzere din hizmeti yapacak kişilerin eğitim durumu büyük önem arz etmektedir. İmam, lider ve önder olan din görevlilerinin her konuda toplumun önünde olması beklenmektedir. Eğitim bakımından toplumun gerisinde kalan bir din görevlisinin ise topluma sağlıklı ve yeterli bir din hizmeti sunması mümkün gözükmemektedir.

Verilerden de anlaşıldığı üzere Nevşehir İl Müftülüğünde görev yapan personelin eğitim durumu günün şartlarına göre oldukça iyi

²¹ Abdurrahman Kurt, **Din Sosyolojisi**, Sentez Yayıncılık, 2012 İstanbul, s.9

bulunmuştur. Anketimize katılan toplam 231 personelden 173'ünün (%74,8) önlisans, lisans ve yüksek lisans diplomasına sahip olduğu görülmektedir.

Nevşehir il merkezi ve merkeze bağlı belde ve köylerde görev yapan personelin yaş olgunluğu ve hizmet tecrübesi bakımından da genelde olgun ve tecrübeli bir hizmet diliminde olduğu dikkat çekmektedir. Bu yaş olgunluğu ve hizmet tecrübesi başarıya olumlu katkı sağlayabilecek faktörler arasında yer almaktadır.

Nevşehir İl Müftülüğünde görev yapan bayan ve erkek personel sayısı göz önünde bulundurulduğunda toplumun her kesimine hizmet götürülen bir yapılanma olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun daha geniş kesimlere hizmet götürmede pozitif bir katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Nevşehir İl merkezi ve merkeze bağlı yerleşim yerlerinde görev yapan din görevlilerinin büyük oranda bu görevi isteyerek ve severek seçtiklerini görüyoruz. Sizi bu görevde tutan faktör nedir sorumuza aldığımız cevap da çok manidar olmuştur. "Bizi bu görevde tutan en önemli faktör isteyerek ve severek bu görevi yapmış olmamızdır" maddesini tercihteki yüksek oran dikkat çekicidir.

Takdir edileceği üzere din gibi hassas bir alanda görev yapmak kişilere avantajlar kadar dezavantajlar da getirmektedir. Bununla beraber toplumumuzda din ve din adamına her zaman gerekli saygı gösterilmekte, din adamı pek çok yerde ve çoğu zaman hak ettiği saygınlığı fazlasıyla almaktadır. Anketimize katılan personelin önemli bir kısmı da bunu dile getirmekte ve yapmış oldukları görevin toplumda kendilerine bir statü ve saygınlık kazandırdığını beyan etmektedir.

Bu görevi-mesleği başkalarına da önerir misiniz sorusuna alınan cevap da oldukça anlamlı bulunmaktadır. Personelin çok önemli bir kısmının, hatta büyük çoğunluğunun yaptığı görevi başkalarına da önerdiğini görmekteyiz.

Personelin Diyanet İşleri Başkanlığından beklentilerinde özlük haklarının iyileştirilmesini değil de birinci sırada toplumun dini konularda daha iyi aydınlatılması ve topluma daha iyi din hizmeti verilmesini beklemesi de oldukça anlamlı bulunmuştur.

Görevlilerdeki bu duygu, bu düşünce, bu aşk ve performans ile Nevşehir'in kaliteli bir din hizmeti aldığı varsayılmaktadır. Alınacak tedbirler ile Nevşehir gelecekte daha da iyi din hizmetleri almaya aday bulunmaktadır.

Bununla birlikte personel müftülüklerden ve müftülük çalışanlarından kendilerine daha fazla değer verilmesini, sorunlarına daha fazla sahip çıkılmasını ve görevleri ile ilgili konularda kendi görüşlerinin de alınmasını beklediğini dile getirmektedir.

Nevşehir Üniversitesinin açılması ve kısa zamanda da çok önemli gelişmeler kaydetmesi²² şehirde sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan olduğu gibi dini ve milli konularda da yeni durumlar ortaya çıkaracaktır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere²³Nevşehir İl Müftülüğünün alacağı yeni tedbirler ile başta akademik ve idari personel olmak üzere üniversite gençliğine de çağın gereklerine uygun din hizmetleri sunulması sağlanacaktır.

Nevşehir’de yapılacak başarılı din hizmeti başta Kapadokya bölgesi olmak üzere ülke geneline de yaygınlaştığı takdirde dini konularda bugün yaşanan bazı olumsuzluklar ortadan kalkacak, daha huzurlu ve mutlu bir toplum olarak yaşama imkanı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Kurt, Din Sosyolojisi, Sentez Yayıncılık, 2012 İstanbul,
Davut Dursun, Din Bürokrasisi: Yapısı, Konumu ve Gelişimi, İşaret Yayınları, 1992 İstanbul.
Düstur, III.Tertip, İstanbul 1931, s.665-666
Galip Akın, Bilimsel Araştırma ve Yazım Teknikleri, TİYDEM Yayıncılık, 2009 Ankara.
Halil Kaya, “Açık Öğretim Nedir? Ne Kazandıracak”, Diyanet Aylık Dergi, Aralık 1991, sayı 12, s.7-12.
Hasan Yavuzer, “Sosyolojik Açısından Nevşehir’de Din Hizmetleri”, I.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011), Üniversite Yayınları, 2012 Ankara.
Hasan Yavuzer, Çağdaş Din Hizmetleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Laçın Yayınları, 2.Baskı, 2006 Kayseri.
Hasan Yavuzer-Ahmet Cihan, Nevşehir Camileri-Banileri ve Hamileri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2012, Ankara, s. 98-99.
Hüseyin Akyüz, Kurumlar Sosyolojisi - Tanımlar, Kurumlar ve Uygulamalar-, Siyasal Kitabevi, Ankara 2008.
İslama Giriş-Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar-, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2007 İstanbul.
İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990.
Mustafa Aydın, Kurumlar Sosyolojisi, 2. Baskı, Vadi Yayınları, 2000 Ankara.
Mustafa Öcal, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Vakfı Yayınları (İBAV), Kayseri 2003.

²² www.nevsehir.edu.tr (12.01.2013)

²³ Hasan Yavuzer, Sosyolojik Açısından Nevşehir’de Din Hizmetleri, **1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri 16-19 Kasım 2011**, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, 2012 Ankara, c.3, s. 419-421

H. Yavuzer / NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2012) 64-81
H. Yavuzer / Nevşehir University Journal of Social Sciences 2 (2012)64-81

- Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 7. Basım, 1995 Ankara;
Sami Güven, Toplum Biliminde Araştırma Yöntemleri, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, 1996 Bursa.
Süleyman Hayri Bolay-Mümtazer Türköne, Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara 1995.
Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 1988 Ankara.

Elektronik Kaynaklar

- www.diyamet.gov.tr (10.01.2013)
www.nevsehirmuftulugu.gov.tr (25.12.2012)
www.nevsehir.edu.tr (12.01.2013)